твірної основи, що актуалізує схожі або різні смислові компоненти в своїй смисловій структурі, з різними суфіксальними морфемами. Так, в результаті сполучуваності субстантивної твірної основи *love- з* суфіксами *-some, -ful, -ly, -less* утворилися лексичні одиниці з різним семантичним діапазоном: *lovesome – "милий"; loveful – "сповнений кохання"; lovely – "прекрасний"; loveless – "нелюблячий"*. Така багатогранна смислова структура ад'єктивних дериватів характеризується наявністю складних семантичних перетворень, які виникають внаслідок взаємодії як твірної і похідної основи, так і словотвірних афіксів і твірних основ.

На сучасному етапі розвитку англійської мови одним із основних способів творення нових слів, зокрема прикметників є суфіксація. Найбільшу словотвірну валентність при цьому виявляють вербальні та субстантивні твірні основи, які, сполучаючись з відповідними суфіксальними морфемами, утворюють нові номінативні одиниці з іншим лексичним значенням.

Отже, вивчення словотвірної валентності субстантивних та вербальних основ дає змогу глибше зрозуміти механізм утворення ад'єктивних дериватів, загальні і специфічні властивості смислової структури суфіксальних прикметників, взаємозалежність семантики похідного і твірного слова, а також ті зміни, що відбуваються в їх семантико-словотвірних структурах.

Література

1. Алефіренко Л.Б. Особливості словотвірної структури суфіксальних збірних іменників у сучасній англійській мові // Англ. філологія: проблеми лінгвістики, літературознавства, лінгводидактики: Зб. наукових праць. – Полтава: В-во "Техсервіс", 2007. – 156 с.

2. Беляева Т.М. Словообразовательная валентность глагольных основ в английском языке: Учеб. пособие для яз. отд. ун-тов и пед. ин-тов. – М.: Высш. шк., 1979. – 184 с.

3. Бортничук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке. – К.: Высш. шк., 1988.

4. Зятковская Р.Г. Суффиксальная система современного английского языка. – М.: Высш. шк., 1981.

5. Кубрякова Е.С. Теория номинации и словообразование // Языковая номинация: Виды наименований: – М.: Высш. шк., 1971.

6. Мешков О.Д. Словообразование современного английского языка. – М: Наука, 1976. – 217с.

7. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. – М.: Наука, 1976.

Гаража М.М.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г.Короленка
Науковий керівник – д. філол. н., проф. Баландіна Н.Ф.

Відтворення мовної картини світу в перекладі роману у віршах "Маруся Чурай" Ліни Костенко російською мовою

Відтворення семантико-стилістичних функцій культурологічних реалій як ключових слів культури у перекладному художньому творі – кардинальне питання не лише перекладознавства, а й мовознавчої науки вцілому. Однією з умов логічної інтерпретації тексту-першоджерела є глибоке розуміння твору в його етнокультурній площині, невід'ємною складовою якої і є реалії. Саме трансформація останніх часто завуальовує семантично значущі компоненти першотвору, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації. Це обумовлено об'єктивними факторами: сама мовна система за своїми даними не може досконало передати зміст оригіналу. Така мовна ситуація висуває додаткові вимоги до перекладача: кожен переданий ним мовний елемент, послуговуючись найтоншими асоціативними зв'язками, має впливати на образне мислення носія мови і витворювати в його уяві конкретно-чуттєвий образ-фрагмент МКС нації-носія мови першоджерела.

Здійснений нами аналіз перекладу роману у віршах "Маруся Чурай" російською мовою, запропонований Романом Кудровим, дозволяє висловити певні міркування. Найперше, варто відзначити відсутність будь-якої тенденційності у виборі способів і прийомів передачі слів-реалій, як ключову складову МКС, раціональне використання буквального перекладу, а також відмову від калькування й схематичності.

Реалії, що їх було віднайдено у перекладеному варіанті твору, можна поділяти на:

1) реалії-назви одягу використовуються з метою створення образу ліричного героя, формування уявлень про його соціальний статус: "*Червону плахту, разных украшений, и пояс-крайку, красный с*

золотым", "Солома... Старый кожух.. постелюсь", "Девчата в плахтах и в монисто – крали", "Платки, очипки, свитки, жупаны";

2) реалії-антропоніми формують додаткові смисли, створюють у лаконічній формі образ історичної епохи, історичних подій тощо: *"Пушкарь сказал: – Останешься, козаче", "Идти послом к полякам предлагает", "Как шел кобзарь у нас через Полтаву...";*

3) реалії-назви будівель говорять, насамперед, про місце розгортання подій: *"Как дивно в хате, как просторо в сенях", "Там ступа, винокурня, мельниц две", "Его курень в степи за ветряками";*

4) реалії-предмети побуту вносять до тексту додаткову інформацію про національно-культурні особливості: *"Коновки, ложки, туеса, плетенки, ковши да миски косарям, солонки", "Да чарку выпил у одних людей", "А Галя трусит все ковры да рядна";*

5) реалії-назви свят, звичаїв та обрядів сприяють формуванню чітких уявлень про властиві українській етнокультурні традиційні свята й обрядові дійства: *"А после тех проклятых вечерниц прошло два дня", "Твоя пошла б за гетьманского сына, а твой хозяинову сватал дочь", "И что мы только не делали для Грица, – Вышептывали, терли, изгоняли, Под голову-то – зелье и свяченое, Водой умыли и переливали болезнь всю на бобренковского пса";*

6) реалії-символи представляють символічну семантику слова, закладену у народній свідомості: *"Под сволоком средь мака и калины куски подсохшей липы и вербы", "На Пасху ели хлеб из лебеды", "Из корневища дед закурит люльку, Все долгим взглядом обведет кругом".*

З погляду перекладацької практики, виділяємо також явні й скритні (приховані, потаємні) реалії. До останніх відносимо лексеми, які начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою [4, с. 72].

Розглянемо більш детально представлення МКС українського народу та специфіку використання Романом Кудровим різного роду трансформацій при перекладі лексем-реалій, представлених авторкою у творі.

З метою правильної і логічної передачі об'єктивного змісту думок, а головне для забезпечення повноцінного знайомства з "чужим" твором, культурою і звичаями народу, мовою якого написано оригінал, перекладач неодноразово вдається до використання транскрипції. Терміном "транскрипція" позначають віднайдення якомога точнішого відповідника через запис звучання слів (у нашому випадку – реалій) мови-джерела графемами мови-переймача [4, с. 93]. Так, для відтворення чужомовного середовища і національного колориту у всій його повноті перекладач транскрибує українську лексему *"шлюб",* відмовившись від використання буквального російського відповідника *"брак"*. Порівняємо: *"Повзявши намір брати з нею шлюб":: "Скрепить желая честно с нею шлюб"*. У цьому випадку цікавим є не лише уживання тієї чи іншої лексеми, а й відображення її внутрішньою формою картини світу української нації. Як відомо, в Україні традиційно при створення сім'ї більшою мірою, у порівнянні з Росією, враховувалися почуття молодих людей, тобто українка мала більші права, ніж росіянка [5, с. 40]. Можна припустити, що подібні національні особливості повною мірою відображено на лексичному рівні: *шлюб (від злюбитися), брак (від брать)*. Отже, з одного боку, за рахунок використання перекладачем транскрибованого запису мовна картина світу, окреслена російською мовою, набуває локального розширення, а з іншого – у повній мірі не лише зберігається національна конотація реалії-оригіналу, а й робиться акцент на відображенні національно-культурних традицій у характері відповідних лексем.

У ході перекладу з метою не лише точного відтворення авторського задуму та об'єктивного змісту, а й відображення МКС народу-носія мови першоджерела, Роман Кудров звертається до гіпонімічного перекладу, що вживається на позначення родо-видових відношень. Особливо цікавим є переклад усталених виразів на позначення окремих звичаїв та народних обрядів. При порівнянні українського варіанту та російського відповідника маємо часткову невідповідність: *"Вже й на весілля кендюх начиняли, гусей ловили і діжу вчиняли":: "Уже сычуг на свадьбу начиняли, опару ставили, гусей щипали"*. За давньою українською традицією найбільш характерним способом виготовлення хлібу був опарний (розчинний), тобто шляхом ферментації [2, с. 340]. Хліб вчиняли у дерев'яній діжі. Пізніше вимішували спочатку дерев'яною копистkою, а потім, з додаванням борошна і загустінням тіста, – рукою. Вчинена діжа мала підходити кілька годин у теплому місці. Як бачимо, перекладач досить добре ознайомлений з тривалим процесом перетворення передбачених рецептурою складових у готовий виріб. Одначе, запропонований ним еквівалент авторського поняття співвідноситься з оригіналом як частина до цілого: процес підготовки опари передує загальному замішуванню тіста, безпосередньому "вчиненню діжі". Проте такий переклад є не лише можливим, а й доречним, оскільки повністю виправданий законом семантичного пристосування, за

яким слова-реалії мови оригіналу та мови-перекладу співвідносяться як видове (гіпонім) та родове (гіперонім) поняття. Схожі похибки, що спричиняють часткову або й повну втрату реалією свого денотативного значення, виявляємо і надалі в тексті. Щоб пересвідчитися, порівняємо: *"Нікому ні руки не шлюбувала, ані на кого й оком не вела":: "Руки же никому не обещала, Ни на кого и бровью не вела"*. Як відомо, українська весільна обрядовість здавна поділялася на три цикли: передвесільний, власне весілля та післявесільний [2, с. 137]. У свою чергу кожен із циклів складався з окремих обрядів. Описаний перекладачем обряд відкривав подальше весільне дійство: у разі успішного сватання між стороною молодого та батьками обранки укладалася попередня угода про шлюб. Лексема ужита авторкою оригіналу наділена значно ширшою семантикою й акумулює в собі інформацію всіх циклів весільного обряду.

З метою подолання смислових утрат чи перешкод перекладач часто вдається до заміни лексеми-реалії. Для відтворення національно-культурних рис мови-перекладу використовується назви реалій власної мови. Такий спосіб можливий лише в тому випадку, коли мови мають спільні або близькі суспільно-культурні чи національні особливості, а народи – схожий предметно-поняттєвий світ. Так, зіставлення оригіналу *"Він лицар був, дарма, що* ***постоли****..."* з перекладеним *"Был рыцарем, пустое, что в лаптях..."* засвідчує адекватність перекладу, але, в той же час, вказує на повну втрату семантики слова-реалії тексту оригіналу. Адже суть понять, які автор перекладу ставить в один ряд, вважаючи їх абсолютними відповідниками, різниться. Запозичений з турецької мови термін *"постоли"* українська традиція здавна трактувала як *"м'яке селянське взуття з цілого шматка шкіри"* [1], що не збігається з розумінням російського *"лапти" ("деревенская соломенная обувь"*) [3]. Використання такого авторського відповідника викривляє бачення МКС українського народу, наближаючи його до російської традиції. Подібну втрату реалією денотативного значення зустрічаємо при спробі перекласти українську лексему *"спідниця"*. Перекладач не вдається до використання лексеми-відповідника *"юбка"*, а пропонує інший варіант, який, на нашу думку, є менш вдалими. Порівняємо: *"У нас ще на спідниці не перешили ваших курогов", "У нас на сарафаны еще не перешили коругов"*. Українська лексема *спідниця* вживається на позначення *"жіночого одягу, що покриває фігуру від талії до низу"* [1], російський *сарафан* потрактовується як *"женская русская одежда, безрукавая, с проемами для рук и поясом"* [3]. Заміна автора показує, що переклад не адекватний, оскільки вихідний і перекладений варіанти мають різне значення. Роман Кудров пропонує замінити лексему на позначення суто-української реалії словом, конотативне значення якого репрезентує традиційну російську дійсність. Мова йде не про нейтралізацію колоритності поняття, а про повну втрату семантики. У цьому разі доречнішим було б використання буквального перекладу, відмова від будь-яких трансформацій.

Цікавим є запропонований переклад українського слова *гринджолята*, яке повсякчас використовується на позначення "*різновиду санок з розширеними пологими боками"* [1]. Порівняємо: *"Летять з гори санки і гринджолята":: "Салазки, сани с горки мчат стрелою"*. Автор використовує для перекладу лексему *"салазки"*, що абсолютно не відповідає дійсності. Російська мовна традиція пропонує кілька варіантів слів для позначення *"засобу перевезення людей чи вантажу": сани, санки, салазки, чунки* та інші. Семантика перелічених лексем тісно переплітається, диференціюючи їх за критерієм наявності або відсутності певної семи. Так, значення запропонованого варіанту *салазки* відрізняється від *сани* семою зменшеності. *"Салазки – ручные санки, чунки, чуночки или еще меньшие саночки для катания с гор"* [3]. Українська лексема *гринджоли* має свій абсолютний відповідник у російській мові – *розвальни.* Останні мають значення *"крестьянских низких широких санок без сидения, с расходящимися врозь от передка боками"* [3]. За перекладом *санки* та *гринджоли* виступають синонімами. Варто заперечити такому їх потрактуванню й поставити під сумнів логічність та доцільність перекладу. Ці поняття схожі за своєю семантикою, але не тотожні.

Інколи *"важку"* реалію просто вилучають з перекладеного твору. До подібних ходів вдається і Роман Кудров. При цьому асоціативне коло першотвору в тексті-відповіднику повністю втрачається. Порівняємо першотвір та переклад: *"Лампадка тріпотіла в божнику":*: *"Лампадки огонек едва мигал"*. Ураховуючи той факт, що питання віри здавна було традиційним для української нації, а набожність українців неодноразово була відображена у творах художньої літератури, перекладачеві також варто було б звернутися до вищезазначеної особливості людського світосприйняття. Використання автором першотвору лексеми *"божник"* на позначення *"хатньої полички з образами"* [1] ще раз засвідчує призвичаєння українця до поширеного обряду молитов, який здавна вважали актом спілкування з Богом. Вилучення лексеми-реалії призводить до повної втрати

словесного образу, створеного автором тексту-оригіналу.

Вилучення лексем-реалій спостерігаються і на рівні фраз або й цілих речень. Порівняємо авторський варіант *"...що Гриць умер, отруєний, в четвер, предать землі звеліли до неділі..."* з текстом перекладу *"Коль умер Гриц в четверг, то, стало быть, Обряд свершить над телом к воскресенью"*. У результаті такого перекладу втрачається цілий фрагмент традиційного українського похоронного обряду. Як відомо, українці здавна намагалися дотримуватися трьох основних кодів похоронного дійства: 1) акціонального (послідовність певних ритуальних дійств); 2) предметного (використання спеціальних ритуальних предметів); 3) вербального (словесні формули, примовляння, побажання) з метою надати допомогу померлому потрапити на *"той"* світ [2, с. 480]. У тексті оригіналу автором увиразнено акціональний аспект дійства через використання відповідного евфемізма *"предать землі"*. У цьому випадку пропуск вагомої етнографічної реалії не знаходить об'єктивного філологічного виправдання, а мотивуються авторським суб'єктивізмом. Схожу ситуацію спостерігаємо й надалі. Порівняємо: *"Отож в турецьких дідових галерах Полтава і затовкує борщі"*:: *"В галерах этих дедовых, пожалуй, Полтава вся на славу варит борщ"*. Звичай *"затовкувати борщ"* властивий саме українській культурі (у порівнянні з російською чи білоруською) з прадавніх часів. Використання відповідного сполучення слів точно ілюструє сам процес приготування страви і вживається у значенні *"додавати щось товчене (зазвичай сало) для поліпшення смаку"* [1]. Такі, на перший погляд незначні, похибки при перекладі позбавляють мовну картину української нації значущих для неї культурних елементів.

Особливої уваги заслуговують скриті (приховані, таємні) реалії. Такі лексеми начебто мають відповідники у мові-сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою: наявний лексичний збіг при культурологічній розбіжності [4, с. 72]. Це, в свою чергу, може викликати ряд додаткових труднощів. До прихованих реалій належить лексема *"рушник"*. У значенні *"утиральник", "утирач", "утрало"*, для позначення необхідної ужиткової речі, вона рівноправна російському *"полотенце"*. Однак на Україні лексемою *"рушник"* позначають і декоративні рушники, вишивані та ткані, що споконвіку були суттєвою складовою урочистих народних звичаїв і обрядів, їм завжди надавалося важливе образно-символічне значення.

Для українця рушники – це відбиття культурної пам'яті народу. Вони – обов'язковий атрибут весільної обрядовості, предмет народного побуту, неодмінна окраса селянського житла. Буквальний переклад указаної реалії з використанням російської лексеми-відповідника *"полотенце"* виключається, оскільки в такому разі повністю втрачається колорит тексту оригіналу, а головне – денотативне значення самої реалії. Порівняємо оригінальний варіант з перекладеним: *"Хрести, хрести... І торохкотять, мов кості, на тих хрестах промерзлі рушники"*:: *"Кресты, кресты... И тарахтят, как кости, на тех крестах повсюду рушники"*. Як бачимо, застосування побуквенного відтворення вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу – єдиний логічний спосіб передачі скритої реалії без семантичних модифікацій останньої.

Слід також звернути увагу на переклад реалії "*люлька"*, яка здавна слугувала не лише знаряддям для куріння, а й була символом честі, гордістю справжнього українця. Саме козацьку люльку здавна вважали легендарним атрибутом запорожця (простежуємо у тексті-оригіналі): *"А дід запалить коріньковy люльку І довго ще дивитиметься вслід…"*. Досить близький за семантикою маємо і перекладений варіант *"Из корневища дед закурит люльку, Все долгим взглядом обведет кругом"*. Перекладач надає перевагу лексемі *"люлька"*, нехтуючи можливим російським відповідником *"трубка"*. Така побуквенна імітація форми вихідного слова забезпечує збереження національно-культурного підтексту з властивою йому образністю та символікою.

Ураховуючи близьку спорідненість мов оригіналу та перекладу, а також тісний зв'язок культурних ареалів обох народів, закономірним стало звернення Романа Кудрова до буквального перекладу. Останній у даному випадку не є негативом чи недоліком, а лишень обумовлений фактом схожості граматичної будови й лексичного складу мови першоджерела та вихідного варіанту. При цьому реципієнти – носії російської мови здатні сповна сприймати художній твір, написаний українською. Наслідком буквального перекладу, суть якого полягає у віднайденні лексеми-відповідника у мові перекладу стає системне й детальне відтворення МКС як фіксації унікального суспільно-історичного досвіду українського народу.

Проведений аналіз стає підтвердженням актуальності звернення у руслі сучасних лінгвістичних досліджень до проблеми адекватності відтворення МКС у ході художнього перекладу. Системний аналіз тексту першоджерела та перекладеного зразка засвідчує безпосередній зв'язок відтворення національно-культурної специфіки першотвору з вибором способів та прийомів передачі

національно-культурного компонента одиниць різних рівнів мови, в тому числі лексем-реалій. Запропонований перекладачем російськомовний варіант роману у віршах Ліни Костенко "Маруся Чурай" створює цілісну панораму МКС українського етносу. Варто також відзначити часткові модифікації та відхилення при відтворенні національно-культурної специфіки першотвору. Вони, на нашу думку, обумовлені авторським суб'єктивізмом та наявними у мові перекладу ресурсами.

Література

1. Великий тлумачний словник української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусея. – К.: Ірпінь, 2004. – 1440 с.

2. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1993. – С. 130-144, 340-342, 480-488.

3. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. М. 1989 – 1991.

4. Зорівчак Р.П. Реалія в художньому мовленні, перекладознавчий аспект // Іноземна філологія, 1994. – С.70-90.

5. Кононенко І.В. Національна Мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української і російської мов) // Мовознавство. – 1996. – №6. – С.39-45.

Голодюк М.М.
Харківський гуманітарний університет "Народна українська академія"
Науковий керівник – к. філол. н., доц. Берест Т.М.

Національні особливості фразеологічних одиниць із компонентами на позначення трудової діяльності

Вивчення фразеології у наш час здійснюються на різних рівнях, зокрема, на етнолінгвістичному та культурологічному. Етнолінгвістичний підхід полягає в тому, що фразеологізми у мові розглядаються як одиниці, у яких відображуються специфічні особливості, притаманні певній місцевості. А культурологічний підхід дослідження фразеологічних одиниць передбачає вивчення взаємовпливу та взаємодії мови та культури.

Особливу теоретичну й практичну цінність становить дослідження фразеологізмів через порівняння кількох мов, наприклад, російської, української та німецької. Як стверджує А.Райхштейн, "вивчення схожості й відмінності конкретних фразеологічних одиниць двох мов – найбільш відомий і розроблений різновид порівняльного аналізу у фразеології. Установлення міжмовних фразеологічних еквівалентів різних типів служило і служить потребам перекладу й навчання іноземних мов" [3, с. 23]. Через те, що російська, українська та німецька є віддалено спорідненими мовами, сприйняття навколишнього середовища, спосіб мислення, традиції, звичаї народів значно відрізняються і носії інакше розуміють однакові поняття, що відбивається у фразеології.

Труднощі при вивченні фразеологізмів німецької мови виникають при спробі дослідити семантику, окреслити сферу використання та знайти спосіб перекладу українською мовою.

Фразеологізми викликають у перекладознавців неабиякий інтерес, але більш значну увагу приділять цьому питанню перекладачі-практики. Як у вітчизняній, так і в зарубіжній теорії перекладу є праці, присвячені означеній проблемі, зокрема роботи Р.П.Зорівчак "Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія", М.Л.Шадріна "Перевод фразеологических единиц и сопоставительная стилистика", К.Шеффнер "Metaphern", К.Мусаєва "Лексико-фразеологические особенности художественного перевода", Р.Глезер "Der Phraseologismus als Übersetzungsproblem", Е.Маркштейн "Realia" та ін.

Метою нашого дослідження є аналіз фразеологізмів німецької та української мов, у яких ідеться про працю, ставлення людини до неї, майстерність, а також фразеологізми, до складу яких входять назви професій. Для досягнення означеної мети окреслено низку завдань: 1) зробити вибірку фразеологічних одиниць, до складу яких входять лексеми на позначення понять "праця", "робота" та видів професійної діяльності; 2) розподілити фразеологізми за тематичними групами; 3) порівняти німецькі фразеологічні одиниці з українськими відповідниками; 4) визначити способи перекладу фразеологізмів.

Зроблена нами вибірка фразеологізмів (усього 70 фразеологічних одиниць) засвідчує, що найчастіше серед обраних для аналізу одиниць трапляються словосполучення зі складовими на позначення роботи як виробничого процесу та видів професійної діяльності. До першої групи